

**KASVOJEN SUOJELEMINEN ADOPTIONEUVONNASSA
ERVING GOFFMANIN KASVOT -KÄSITTEEN
VIITEKEHYKSESTÄ**

Sofia Myllymäki
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Sofia Myllymäki	
Työn nimi Kasvojen suojeleminen adoptioneuvonnassa Erving Goffmanin kasvot -käsitteen viitekehystä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika kevät 2022	Sivumäärä 39
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä kandidaatintutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus siitä, miten adoptioneuvonnassa toteutetaan kasvotyöskentelyä aiemman tutkimustiedon perusteella. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu Erving Goffmanin kasvot -käsitteen ympärille. Kasvot ovat Goffmanin (1955) mukaan ihmisen sosiaalinen arvo, jota pyritään suojelemaan. Kasvotyön käsitteellä taas Goffman viittaa kaikkeen siihen toimintaan, jota henkilö tekee suojellakseen kasvojaan. Tutkimukseni tarkoitus on tarkastella adoptioneuvontaa sellaisesta näkökulmasta, mistä sitä ei olla aiemmin tutkittu. Aineistoni koostuu tieteellisistä artikkeleista ja teoksista, jotka käsittelevät adoptioneuvontaa ja etenkin asiakkaiden kokemuksia siitä.</p> <p>Adoptioneuvonnan tarkoituksena on valmentaa adoptionhakijat adoptiovanhemmuuteen sekä arvioida, soveltuvatko he vanhemmiksi jo kerran elämänsä aikana hylkäämisen kokeneelle lapselle. Soveltuvuusarvioinnin lomassa puhutaan hakijoiden henkilökohtaisista asioista, tuoden yksityiset asiat adoptioneuvonnan kontekstissa julkisiksi. Tämä yksityisen ja julkisen leikkauspinta aiheuttaa kasvojen suojelun tarpeen.</p> <p>Tutkimukseni päätulos on, että kasvotyöskentely tapahtuu adoptioneuvonnassa aidon kohtaamisen kautta, jossa on turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri. Tämä tapahtuu muun muassa asiakkaan aidon kuuntelemisen ja arvostamisen kautta. Kasvotyö on luontevaa, kun saavutetaan luottamuksellinen työskentelysuhde asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille niin, että kohtaaminen ja vuorovaikutus on avointa ja vapautunutta. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijällä arvostettuja piirteitä ovat muun muassa empatiisuus, ammattitaitoisuus ja hyvät vuorovaikutustaidot. Lisäksi asiakkaan tukeminen ja kannustaminen on tärkeää pelkän arvioinnin sijasta. Nämä piirteet edistävät hyvän työskentelysuhteen syntymistä ja edelleen asiakkaan kasvojen suojelua.</p>	
Asiasanat: adoptio, adoptioneuvonta, adoptiovanhemmat, asiakas, vuorovaikutus, kasvotyö	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ADOPTIONEUVONTA.....	4
2.1	Adoptioneuvonnan tarkoitus	4
2.2	Yksityisen ja julkisen rajapinta.....	6
2.3	Valta-asetelma	8
3	TEORIATAUSTA : GOFFMANIN KASVOT	10
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAKU.....	14
5	KASVOJEN SUOJELEMINEN ADOPTIONEUVONNAN KONTEKSTISSA ...	16
5.1	Asiakkaiden tyytyväisyys adoptioneuvontaan	17
5.2	Kasvotyö asiakkaan näkökulmasta	19
5.3	Kasvotyö sosiaalityöntekijän näkökulmasta	23
5.4	Vanhemmuuden laajentuvat kasvot	28
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	30

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin ennen lapsen adoptointia annettavan adoptioneuvonnan asiakastapaamisten vuorovaikutusta. Analyysissäni hyödynnän Erving Goffmanin kasvot -käsitettä, joka liittyy ihmisen sosiaalisen arvon suojeluun.

Haagin yleissopimuksen (Yleissopimus lasten suojelusta... 29/1997) 2 luvun 5 artiklan mukaisesti adoptio voidaan vahvistaa vain siinä tapauksessa, että tulevat adoptiovanhemmat on todettu soveltuviksi adoptiovanhemmuuteen sekä että heille on annettu tehtävään valmistavaa neuvontaa. Adoptioneuvonta on siis pakollista kaikille, jotka haluavat adoptoida lapsen ja täten siinä tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkiminen on tärkeää. Tuula Kumpumäki (2013, s. 118) kuvaa adoptioneuvonnan olevan henkilökohtainen "yhteistyöprosessi sosiaalityöntekijän kanssa", jossa hakijoiden kykyjä adoptiovanhemmuuteen arvioidaan adoptiolapsen erityisyyden näkökulmasta. Kumpumäki huomauttaa, että arvioimisen kohteena oleminen ei ole aina helppoa. Arvioiminen on kuitenkin korvaamaton osa adoptioprosessia ja sen etenemistä. Adoptiovanhempana toimiminen on "erityistä vanhemmuutta", johon tulee valmistautua riittävästi (Kumpumäki, 2013, s. 118). Tämän vuoksi on tärkeää tutkia, kuinka adoptioneuvonnan vuorovaikutus toteutetaan ottaen huomioon asiakkaan rooli arvioimisen kohteena, ja samalla mahdollistaen riittävän adoptiovanhemmuuteen valmistautumisen. Adoptio on merkittävä elämänmuutos kaikille sen osapuolille, minkä vuoksi onkin oleellista, että adoptioneuvonnan jälkeen adoptionhakijalla on turvallinen ja rauhallinen olo, samoin kuin ymmärrys siitä, miksi heitä oli oleellista arvioida. Pauli Niemelän (2016) mukaan sosiaalityössä pidetään merkittävänä asiana sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä onnistunutta vuorovaikutusta. Vuoro-

vaikutus tulee myös esiin monissa sosiaalityön kuvauksissa. Onhan se sosiaalityön pääasiallinen työskentelytapa. (mt., s. 97.) Kandidaatintutkielmani aihe on siis merkittävä sosiaalityön näkökulmasta. Adoptioneuvonnan vuorovaikutustapojen merkitystä ei ole lisäksi kovin paljoa tutkittu.

Adoptiossa tärkein periaate on aina lapsen edun toteutuminen ja se, että lapsi saisi perheen ja kodin, eikä niinkään se että aikuinen saisi lapsen (Peltonen & Timonen, 2013, s. 13). Adoptiolain (22/2012) 2 §:n 1 momentin mukaisesti kaikissa alaikäisten adoptioihin liittyvissä kysymyksissä tulee ottaa lapsen etu huomioon ensisijaisesti. Saman pykälän 2 momentin mukaan lapsen edun huomioimisessa tulee erityisesti varmistaa lapselle pysyvä perhe, jossa lapsen turvallinen kasvu ja kehitys on taattu, kun lapsi ei voi olla alkuperäisessä perheessään. Juuri tätä silmällä pitäen, että lapsi saisi pysyvän perheen, arvioidaan adoptionhakijoiden edellytyksiä ja soveltuvuutta adoptioperheeksi. On siis tärkeää, että lapsen etu on lähtökohtana. Adoptio on lastensuojelua ja täten sitä ohjaavat tarkat arvioinnit ja kriteerit.

Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkin adoptioneuvonnan vuorovaikutusta aiheesta tehdyn tutkimuskirjallisuuden pohjalta, sosiologi Erving Goffmanin luoman kasvot -käsitteen kehyksestä. Goffmanin mukaan kasvot ovat henkilöstä kuvastuva sosiaalinen arvo, jota pyritään suojelemaan. Kasvotyö tarkoittaa kaikkia tekoja, joita henkilö tekee ollakseen johdonmukainen sosiaalisten kasvojensa kanssa. Jos henkilö menettää kasvonsa, tapahtuu tälle usein jotakin häpeällistä tai henkilöstä paljastuu jotakin tämän sosiaalisille kasvoille odottamatonta. (Goffman, 1955.) Kun puhun tässä tutkielmassa kasvoista, tarkoitan tätä vuorovaikutukseen kytköksissä olevaa käsitettä. On kiinnostavaa tutkia adoptioneuvonnan vuorovaikutusta juuri kasvojen näkökulmasta, sillä adoptioneuvonnassa adoptionhakijoiden soveltuvuutta arvioidaessa keskustellaan hyvin henkilökohtaisista asioista, joita ei kenen kanssa tahansa jakaisi. Aiheita voivat olla muun muassa hakijoiden omat lapsuudenkokemukset sekä lapsettomuus, joka on usein kipeä asia (Sosiaali- ja terveysministeriö [STM], 2013). Adoptioneuvonnan kontekstissa kasvot, joita asiakas pyrkii suojele-

maan, ovat hyvän vanhemman kasvot, joita tämä odottaa voivansa ylläpitää. Vanhemmuus käsitteenä on kuitenkin moninainen, ja hyvä vanhemmuus voi näyttäytyä monin eri tavoin. Tässä kandidaatintutkielmassa kiinnostukseni onkin siinä, miten kasvotyötä toteutetaan suhteessa vanhemmuuden moninaiisiin kasvoihin. Niemelän (2014) mukaan kasvojen suojeleminen on ihmisarvoisen sosiaalityön ydin. Asiakkaan kokemus kohtaamisesta kertoo kasvotyön onnistumisesta. Olisi tärkeää, että asiakas saa säilyttää sosiaalisen arvonsa, vaikka tilanteessa keskusteltaisiin hänelle arvoista aiheista. (Niemelä, 2014, s. 6.)

Tutkimuskysymykseni on ”Miten adoptioneuvonnassa toteutetaan kasvotyöskentelyä aiemman tutkimustiedon perusteella?”. Lähestyn tätä kysymystä Erving Goffmanin kasvot -käsitteen viitekehyksestä, tarkastellen adoptioneuvonnan asiakastapaamisia käsitteleviä tieteellisiä artikkeleita ja teoksia.

Aloitin esittelemällä adoptioneuvonnan kontekstin ja kuvaamalla sen luonnetta yksityisen ja julkisen kohtaamispaikkana, minkä jälkeen avaan kasvot -käsitettä. Tämän jälkeen kuvaan tekemääni aineistonkeruuta ja kirjallisuuskatsausta metodina. Lopuksi tulevat käsittelykappaleet, jotka sisältävät tutkielmani tuloksia, sekä niiden pohjalta tehdyt johtopäätökset.

2 ADOPTIONEUVONTA

2.1 Adoptioneuvonnan tarkoitus

Adoptioneuvonta on pakollista ennen kuin lapsen adoptio voidaan vahvistaa. Adoptioneuvontaa saavat lapsen adoptioon antavat vanhemmat, lapsi itse, adoptionhakijat sekä itsenäisen adoptionhakijan mahdollinen avio- tai avopuoliso tai rekisteröidyn parisuhteen kumppani. (STM, 2013, s. 28.) Tässä tutkielmassa käsittelen kuitenkin ainoastaan adoptionhakijoille annettavaa adoptioneuvontaa kansainvälisten adoptioiden tapauksissa. Adoptioneuvonta on maksutonta sosiaalipalvelua (STM, 2013, s. 34).

Adoptiolain (22/2012) 87 §:n mukaan adoptiotoimistoa saavat ylläpitää sellaiset kunnat, kuntayhtymät ja Suomessa tai Euroopan talousalueella rekisteröidyt yhdistykset, joille sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto on myöntänyt luvan. Adoptiolautakunta taas myöntää luvan kansainvälisen adoptiopalvelun antamiseen 2 momentin mukaisesti. Saman pykälän 3 momentissa sanotaan lisäksi, että lupa voidaan myöntää vain jos lupaa hakeva taho toimii voittoa tavoittelemattomasti ja jos tämä kykenee tarjoamaan adoptioneuvontaa tai kansainvälistä adoptiopalvelua ammattitaidolla. Pelastakaa Lapset ry on saanut toimiluvan adoptiotoimistolle, joka kattaa koko maan (STM, 2013, s. 29). Adoptioneuvonta sisältää seuraavat vaiheet:

selvitysvaihe, sijoitusvaihe, tuki ja seuranta lapsen perheeseen sijoituksen jälkeen, adoption vahvistaminen ja adoption vahvistamisen jälkeinen neuvonta ja tuki (STM, 2013, s. 34). Tässä tutkielmassa keskityn selvitysvaiheen neuvontatapaamisiin, eli hakijoiden valmennus- ja arviointivaiheeseen.

Lapsen adoptointia säätelee Suomessa adoptiolaki sekä vuonna 1993 solmittu Haagin yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa. Myös lapsen lähettäjä- sekä vastaanottajamaan tavat ja käytännöt säätelevät prosessia (Eriksson, 2014). Adoptiolain (22/2012) 24 §:n mukaan adoptioneuvontaa antavan työntekijän on huolehdittava lapsen edun toteutumisesta kaikissa adoption vaiheissa. Lisäksi tämän on tuettava ja neuvottava kaikkia osapuolia, joiden suostumus adoption tarvitaa. Suomessa adoptiota edeltävät palvelut koostuvat adoptioneuvonnasta sekä kansainvälisestä adoptiopalvelusta (Eriksson ym., 2015). Adoptioneuvonnan päätteeksi sosiaalityöntekijä lähettää hakijoiden adoptiolupahakemuksen adoptiolautakunnalle, joka käsittelee adoptiolupahakemuksia ja myöntää hakijoille luvan lapsen adoptointiin (Kumpumäki, 2013). Adoptioluvan tultua adoptionhakijan asiakkuus siirtyy adoptioneuvonnan tarjoajalta kansainväliselle adoptiopalvelulle (Eriksson, 2014, s. 35). Kansainvälinen adoptiopalvelu hoitaa adoption liittyviä maksu- ja lupa-asioita (Parviainen, 2014). Kansainvälinen adoptiopalvelu pitää muutenkin yhteyttä lapsen lähettäjämaahan ja toimittaa perille esimerkiksi lapsen kotiutumisen seurantaraportit, joita lähetetään lapsen lähettäjämaahan muutamien vuosien ajan lapsen saavuttua uuteen perheeseensä (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil, 2015, s. 44).

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida adoptionhakijoiden soveltuvuus adoptiovanhemmiksi, sekä tarjota näille koulutusta ja valmennusta adoptiovanhemmuuteen. Koska adoptiolapsi ei ole neuvonnan aikana vielä saapunut, perustuu arviointi hakijoiden potentiaalisuuteen adoptiovanhemmiksi, eikä vanhemmuuden näyttöön. (Eriksson ym., 2015.) Soveltuvuutta arvioitaessa keskustellaan muun muassa hakijoiden terveydentilasta, taloudellisesta tilanteesta, asumis-

järjestelyistä sekä motiiveista ja kasvatuskyyvistä (STM, 2013). Aiheet ovat täten hyvin henkilökohtaisia. Seuraavassa alaluvussa käsittelenkin sitä, miten adoptioneuvonnan kehityksessä hakijoiden yksityiset asiat muuttuvat julkisiksi. Sally Hollandin (2000) mukaan lapsi- ja perhesosiaalityön asiakastapaamisten arvioinnit toteutuvat tyypillisimmin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisenä vuorovaikutuksena ja keskusteluna. Näin on myös adoptioneuvonnassa (Eriksson, 2014, s. 35).

2.2 Yksityisen ja julkisen rajapinta

Adoptioneuvonta on sosiaalipalvelua, jossa asiakas on vapaaehtoisesti. Neuvonta on kuitenkin pakollinen siinä tapauksessa, jos lapsen haluaa adoptoida ja siitä kieltäytyminen tarkoittaa, että ei voi adoptoida lasta. (Eriksson, 2019.) Adoptioneuvonnan asiakkaat ovat harvoin olleet aiemmin sosiaalipalveluiden asiakkaina. He tuskin kokevat tarvitsevansa ammattilaisen apua elämäänsä, mutta lapsen hankkimiseen he tarvitsevatkin apua. Henkilö onkin yhtäkkiä toisen päätösten armoilla ja omat yksityiset asiat eivät ole enää yksityisiä adoptiota hoitavalle sosiaalityöntekijälle ja muille adoptioviranomaisille. (Eriksson, 2009, s. 63.) Sitä, että toinen ihminen saa päättää toisten ihmisten vanhemmiksi tulemisesta, voi tarkastella myös eettisesti, sillä vanhempana toimimisen ja lasten hankkimisen voi nähdä myös elämän tarkoituksena, jonka pitäisi periaatteessa olla kaikille mahdollista (Eriksson, 2016). Adoptioneuvonnassa juuri yksityisen ja julkisen rajapinnan ylittäminen aiheuttaa kasvojen suojelun tarpeen.

Suurin osa adoptiolasta toivovista ovat pariskuntia, jotka syystä tai toisesta eivät ole kyenneet saamaan biologisia lapsia (Högbacka, 2008, Erikssonin, 2014, s. 34 mukaan). Kaipuu vanhempana olemisesta onkin pätevä motiivi adoptoimiselle. Lapsettomuus aiheuttaa monissa häpeän ja surun tunteita. Näitä tunteita on kuitenkin tärkeää käsitellä ennen adoptiolapsen tuloa, jotta lapsi saa tuntea olevansa toivottu, eikä varavaihtoehto. (Tervonen-Arnkil, 2015, s. 55.) Siksi myös adoptioneuvonnassa on

tärkeää käsitellä lapsettomuutta. Motiivina pelkkä hyväntekeväisyys nähdään usein liian löyhänä adoptioimiselle (STM, 2013, s. 39).

Eriksson (2014) kuvaa, kuinka perheen perustaminen mielletään yleisesti henkilökohtaiseksi ja yksityiseksi asiaksi. Adoption ollessa kyseessä perhe kuitenkin muodostetaan julkisten institutionaalisten toimintatapojen seurauksena. Eriksson kuvailleen adoptioprosessia ”julkisen ja yksityisen leikkauspinnaksi” (mt., s. 31). Henkilön, joka haluaa adoptoida lapsen, tulee asettua asiakkaan rooliin. Asiakkaana oleminen muuttaa asetelman siten, että omat henkilökohtaiset asiat ovatkin toisen nähtävillä ja dokumentoitavissa. Asiakkaasta voi tuntua siltä, että tämä ei päätäkään enää itse omista asioistaan, vaan se valta siirtyy toiselle. Adoptiossakin on kyse vanhemmaksi tulemisesta ja kasvamisesta, joka on henkilökohtainen asia. Adoptioprosessi herättää monenlaisia tunteita, ja tunteet kehittyvät adoptioneuvonnan vuorovaikutuksessa saaden vaikutteita adoptionhakijan omasta aiemmasta historiasta, persoonasta ja neuvonnan vuorovaikutustilanteesta ylipäätään. (Eriksson, 2014, s. 31-32.) Monet adoptionhakijoista ovat jo käyneet läpi lapsettomuushoitoja ennen adoptioprosessiin ryhtymistä, jolloin osittain heiltä on jo viety yksityisyys perheen perustamisessa (mt., s. 34).

Erikssonin (2014, s. 34) mukaan adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän tekemä kotiselvitys on muun muassa siksi niin laaja, koska adoptiolapsi tulee olemaan tavallaan myös yhteiskunnan vastuulla. Soveltuvuuden selvitys tapahtuu adoptioneuvonnassa pääosin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisten keskusteluiden ja vuorovaikutuksen avulla. Arvioinnissa tärkeää on tunnistaa erilaisia tekijöitä, jotka saattaisivat vaarantaa adoptiovanhemman tehtävässä toimimisen. (Eriksson, 2014, s. 35.) Erilaisia riskitekijöitä ovat esimerkiksi adoptionhakijan huono terveydentila, huono taloudellinen tilanne, pieni läheisten turvaverkko tai käsittelemättömät hankalat lapsuuden kokemukset, joista voi myös olla tärkeää keskustella adoptioneuvonnan tapaamisilla. Hakijan korkea ikä taas on riskinä adoptiovanhemman kuolemalle tai sairauksille. (STM, 2013, s. 39.)

Adoptioprosessiin liittyy monenlaisia tunteita ilosta ja innostuksesta epävarmuuteen ja voimattomuuteen. Joidenkin adoptioprosessi päättyy myös pettymykseen. Etenkin pitkä lapsen odotusaika, jonka pituudesta ei ole tietoa, lisää voimattomuutta ja turhautumista. Kaikkineen tunteineen adoptioprosessi voi tuntua raskaalta. Prosesin aloittaessaan asiakkaalla ei ole edes varmuutta, saako hän adoptoida lapsen vai ei. Adoptioneuvonnan kotiselvityksen tekvän sosiaalityöntekijän lisäksi hakija tulee hyväksyä myös adoptiolautakunnan ja lapsen lähettäjään viranomaisten puolesta, minkä jälkeen kotia etsitään lapsen etu edellä. Adoptionhakijat saavat silloin adoptiolapsen, kun jollekin lapselle olisi muiden hakijoiden joukosta paras juuri kyseisten hakijoiden tarjoama koti. Perheeseen tuleva lapsi on adoptioperheelle tuntematon, mikä voi lisätä erilaisia pelkoja tai epävarmuutta. Adoptiovanhempia saattaa myös jännittää, tuleeko lapsi hyväksymään heidät. (Eriksson, 2009, s. 18, 23.)

2.3 Valta-asetelma

Adoptioprosessiin ryhtyessä asetutaan ikään kuin toisten ehdoille. Taustalla on usein kykenemättömyys perustaa itse haluamaansa perhettä, josta aiheutunutta voimattomuuden tunnetta on saattanut kestä jo useita vuosia. Adoptioprosessissa asiakkaan voimattomuuden tunne kumpuaa usein omasta pienuudesta byrokratian keskellä. Samalla asiakas on riippuvainen siitä organisaatiosta, jonka järjestämässä adoptiopalvelussa tämä on. Asiakas ei itse kykene vaikuttamaan adoptioprosessin etenemiseen muutoin kuin toimittamalla erilaisia lomakkeita kun niitä pyydetään ja tekemällä yhteistyötä adoptioviranomaisten kanssa. Lisäksi tyytymättömyyttä menettelytapoihin tai asioiden kulkuun ei yleensä uskalleta ilmaista. Pelkona on, että tämä vaikuttaisi epäsuotuisasti adoptiolapsen saamiseen. Valta jakautuu epätasaisesti niin, että sosiaalityöntekijällä on valtaa päättää asiakkaan tulevaisuudesta adoptiolapsen saamisen osalta. (Eriksson, 2009, s. 24-26.)

Valta adoptioneuvonnassa on usein kuitenkin piilossa, eikä sitä nosteta esille. Erikssonin (2009) tutkimuksesta käy ilmi, että asiakkaat huomaavat vallan pienistä asioista. Esimerkiksi adoptioneuvonnan tapaamisten väli on selkeästi ennalta asetettu, eikä sitä pysty kovin paljoa muuttamaan. Adoptionhakijat ovat usein tottuneet siihen, että saavat järjestellä oman elämänsä ja käyttää itse valtaa, joten asiakkaan rooliin voi olla aluksi vaikeaa asettua. (Eriksson, 2009, s. 26-27.)

Hakijoiden odotetaan kuitenkin olevan myös aktiivisia muun muassa neuvontatapaamisilta tulevien kotitehtävien ja tapaamisilla käytävien keskusteluiden suhteen. Hakijat saavat myös itse päättää, mistä maasta tahtovat adoptoida lapsen, sekä pohdita erilaisia toiveita lapsen ikään ja terveydentilaan liittyen. Adoptioijat voivat myös osallistua erilaisiin adoptionhakijoille järjestettäviin koulutuksiin ja vertaistapaamisiin, ja luoda kontakteja muihin samassa tilanteessa oleviin. (Eriksson, 2009, s. 26-28.)

Vaikka valta-asetelma voi tuntua asiakkaasta epäreilulta, on hyvä muistaa, että tärkeintä ja ensisijaista adoptiossa on etsiä lapselle hyvät vanhemmat, eikä aikuisille lasta (Peltonen & Timonen, 2013). Arviointi adoptioneuvonnassa tapahtuu jotta adoptiolapsi, joka on jo kerran elämässään kokenut hylkäämisen, saadaan sijoitettua pysyvään perheeseen, jossa tämän ei enää tarvitsisi kokea vanhempien hylkäämistä. Hylkääminen adoptiovanhempien osalta saattaa joskus tapahtua kuitenkin tahattomasti esimerkiksi vanhemman sairauden tai kuoleman vuoksi. Tätäkin pyritään kuitenkin ehkäisemään käymällä adoptiovanhempien terveydentila läpi.

3 TEORIATAUSTA : GOFFMANIN KASVOT

Goffman (1983) määrittelee sosiaalisen vuorovaikutuksen kahden tai useamman henkilön väliseksi toiminnaksi. Perinteisesti kuvattuna vuorovaikutus tapahtuu siten, että vuorovaikutuksen osapuolet ovat fyysisesti samassa tilassa, vastausetäisyydellä toisistaan, mutta vuorovaikutus voi tapahtua hieman rajatumpana myös kirjeen tai puhelimen välityksellä.

Kun olemme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, otamme tietyn linjan (*line*), jonka mukaisesti käyttäydymme tilanteessa. Tietyn linjan voi ottaa tiedostamattaan tai tarkoituksellisesti. Vuorovaikutustilanteen toinen osapuoli vastaa ja vuorovaikuttaa toiselle sen mukaisesti, millaisen vaikutelman tämä on saanut toisesta ja toisen linjasta. Tulkitakseen ja ymmärtääkseen muiden vastauksia on siis hyvä pohtia, millaisen kuvan he ovat saaneet sinusta ja suhtautumisestasi vuorovaikutukseen. Se, millaisena muut näkevät yksilön valitseman linjan vuorovaikutuksessa, kuvastaa, millaisena henkilön *kasvot*, eli sosiaalinen arvo, näyttäytyy. Goffman nimittää kasvoja heijastukseksi minästä, joka määritellään tunnettujen sosiaalisten ilmausten avulla. Positiivinen heijastus voi ulottua myös muihin henkilöihin, jos esimerkiksi yksilö antaa toiminnallaan hyvää vaikutelmaa yleisesti ammattikuntansa henkilöistä. (Goffman, 1955, s. 23.) Kasvotyön käsitteellä Goffman viittaa kaikkeen toimintaan, jota henkilö tekee suojellakseen kasvojaan ja pitääkseen yllä linjaansa. Jokaiselle henkilölle muodostuu oma tyypillinen kasvo-

työn toteuttamisen tapa, joka ilmenee henkilön luonteenpiirteinä ja tyypillisinä tapoina toimia arjessa ja vuorovaikuttaa. Kasvotyön keinot paljastuvat, kun pyydetään kuvailemaan, millainen joku henkilö on. (mt., s. 31.)

Erilaiset kohtaamiset saattavat vaatia kasvojen muokkaamista, ja niiden sallimissa rajoissa emotionaalista reagointia. Kasvot voivat myös muuttua kohtaamisen aikana. Goffmanin nimittää parempien kasvojen muodostumiseksi tapahtumaa, jossa vuorovaikutuksessa henkilö onnistuu antamaan itsestään jollakin tavalla paremman kuvan kuin aiemmin. Jos tapahtuu päinvastainen, joutuvat kasvot taas huonompaan valoon ja tapahtumat luultavasti aiheuttavat kasvojen omistajalle loukkaantumista tai paha mieltä. Usein saman henkilön kanssa vuorovaikuttaessa käytetään tiettyä, toimivaksi havaittua linjaa. Tietyissä tilanteissa tiettyihin kasvoihin sitoutuminen lisää osaltaan myös vuorovaikutukseen sitoutumista. (Goffman, 1955, s. 24.)

Adoptioeuvonnan asiakastapaamisilla asiakas sitoutuu adoptiovanhemman kasvoihin, ja pyrkii toimimaan johdonmukaisesti näiden kasvojen mukaan, olettaen että saa vuorovaikutuksessa ylläpitää näitä kasvoja. Näihin kasvoihin myös vuorovaikutuksen osallistujat suhteutuvat toiminnallaan.

Sosiaalisia kasvoja ylläpidetään toimimalla johdonmukaisesti niiden mukaan. Kasvojen ylläpitoon vaikuttavat myös ympärillä tapahtuvat muut tekijät, joista huolimatta kasvot pysyvät. Joskus kasvoja suojellakseen täytyy kieltäytyä sellaisista asioista, jotka saattaisivat kasvot huonoon valoon tai joita olisi hankalaa perustella kasvojen hyväksi. Kuitenkin sellaisten ihmisten kanssa, joiden kanssa ei tule myöhemmin olemaan tekemisissä, voidaan toimia vahvan ja kyseenalaisenkin linjan mukaisesti, joka saattaa jopa johtaa nöyryytykseen. Goffmanin mukaan *väärät kasvot* tarkoittavat sitä, että henkilöstä paljastuu asioita, jotka eivät sovi tämän kasvojen mukaiseen linjaan ja sosiaaliseen arvoon. Esimerkiksi pilailun tarkoituksena voi olla tahallaan tuottaa toiselle *väärät kasvot*. Jotkin tilanteet ja tapahtumat voivat myös johtaa väärin kasvojen syntymiseen tai kasvojen menettämiseen. (Goffman, 1955, s. 24-26.)

Kasvojen menettäminen tarkoittaa sitä, että henkilölle tapahtuu kohtaamisessa jokin häpeällistä, mikä saa tämän sosiaalisen arvon heikkenemään siten, että tämän johdonmukainen linja katkeaa. Kasvojen menettäminen aiheuttaa usein huolta henkilön maineen huonontumisesta, eikä tämä tunne enää itseään yhtä varmaksi. (Goffman, 1955, s. 26.) Toisen kasvojen menettäminen on myös muille ikävää ja kiusallista katsottavaa. Vuorovaikutuksessa pyritäänkin suojelemaan omien kasvojen lisäksi myös toisen kasvoja. Kasvoihin liittyvät vahvasti tunteet, jotka otetaan myös huomioon kasvojen suojelussa. Kylmyyttä ja välinpitämättömyyttä toisen tunteista ja toisen nöyryytyksestä voisi Goffmanin mukaan kutsua sydämettömyydeksi. Sellainen ihminen taas, joka mielellään menettää omat kasvonsa, on tunnetusti häpeämätön. (mt., s. 28-29.)

Goffmanin mukaan kasvojen säilyttäminen ei ole vain vuorovaikutuksen tavoite, vaan myös sen ehto. Motiivina toisen kasvojen suojeluun myötähäpeän välttämisen lisäksi on myös usein toisen arvostus. Vuorovaikutuksessa vallitsevat oletusarvot toisen kunnioittamisesta ja huomioonottamisesta, samoin kuin itsekunnioituksesta, auttavat vuorovaikutuksen osapuolia säilyttämään sekä omat että toisen kasvot. Tällainen käyttäytyminen sisältää toisen valitseman käyttäytymislinjan hyväksymisen. Vastavuoroinen hyväksyntä on vuorovaikutuksen perusta, jonka tärkeys näyttäytyy etenkin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Todellisuudessa toisen mielipiteitä ja käyttäytymismalleja ei tarvitse hyväksyä, mutta vuorovaikutuksen onnistumiseksi on usein tarpeen pyrkiä ylläpitämään väliaikaisesti yhteistä hyväksyntää. (Goffman, 1955, s. 29-30.) Sosiaalityön asiakastapaamisilla juuri kasvokkainen vuorovaikutus on tärkeässä roolissa. Hyväksynnän ylläpitäminen ristiriitatilanteissa näkyy varmasti useissa tapauksissa toisen mielipiteen arvostamisena ja kuuntelemisena, vaikka ei olisikaan yhtä mieltä. Asioista on tärkeää kyetä keskustelemaan kunnioittavasti, toisen kasvoja suojellen, jotta vuorovaikutus onnistuisi. Goffman (1955, s. 32) huomauttaa, että koska vuorovaikutuksessa on tavoitteena suojella omien kasvojen lisäksi

myös muiden kasvoja, yhdistyvät nämä yleensä ja toimiessa omien kasvojen hyväksi huomioi myös usein samalla muiden kasvojen säilymisen.

Tietyn linjan mukaisesti toimimiseen tulee odotuksia myös muilta ihmisiltä. Kun yksilö on leimautunut tiettyihin kasvoihin, on oletuksena että tämä käyttäytyy ja toimii niiden mukaisesti. Täten henkilö pyrkii vaikuttamaan asioiden ilmaisuun ja niitä seuraaviin tapahtumiin siten, että ne olisivat suotuisia hänen kasvoilleen. Goffman huomauttaa, että vaikka sosiaaliset kasvot ovat ihmisen sisin ja kaikkein henkilökohtaisin omistama asia, ne on vain ansaittu yhteiskunnalta ja ne voidaan nopeasti riistää, jos niiden arvon mukaisesti ei toimi. (Goffman, 1955, s. 27-28.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAKU

Kandidaatintutkielmani on lajiltaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tämän tyyppiselle kirjallisuuskatsaukselle on tyypillistä laaja aineisto, jota eivät rajoita tarkat säännöt. Myös tutkimuskysymys on usein laajempi kuin esimerkiksi systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta eivät rajoita tiukasti myöskään muut metodiset säännöt. (Salminen, 2011, s. 6.)

Aloitin lähteiden hankinnan katsomalla MOT-sanakirjasta ja YSO-tietokannasta tutkimusaiheeseeni liittyviä käsitteitä. Katsoin MOT-sanakirjasta englannin- ja ruotsinkieliset vastineet sanoille adoptioneuvonta sekä vuorovaikutus. Lisäksi pohdin muita aiheeseeni keskeisesti liittyviä käsitteitä. Aloitin lähteiden kartoittamisen JYKDOK:ista. Aluksi kokeilin hakea JYKDOK:in kansainvälisten aineistojen tietokannasta ainoastaan sanoilla ”adoption counseling”. Tällä sain 120 406 osumaa. Kun rajasin tulokset vertaisarvioituihin, tuloksia jäi 64 182. Näistä tuloksista heti kaksi ensimmäistä artikkelia olivat hyviä aiheeni kannalta ja otin ne muistiin. Katsoin toisen artikkelin aiheana-listaa, josta valitsin ”prospective adoptive parents” -käsitteen, jolla hain JYKDOK:in kansainvälisten e-aineistojen vertaisarvioitujen joukosta. Osumia tuli yhteensä 29, joista löysin 5 uutta artikkelia tutkielmaani. Seuraavaksi siirryin JYKDOK:in Kotimaisten artikkeleiden tietokanta Artoon. Joista hakusanoilla adoptioneuvonta* AND vuorovaikutus* tuli 2 tulosta, joista toisen otin muistiin. Kun hain ainoastaan sanalla ”adoptioneuvonta”, löysin jälleen yhden läh-

teen. Tein havainnon, ettei adoptioprosessin alkuvaiheesta eli adoptioneuvonnasta ole tehty kovinkaan paljon tutkimusta, joten jouduin pitämään hakusanani ja lausekkeeni melko laajoina. Huomasin, että tämän enempää en löytäisi JYKDOK:ista osumia aiheelleni.

Lähdin muodostamaan uusia hakulausekkeita selvittämieni ja pohtimieni käsitteiden avulla. Muodostin hakulauseen adoption counseling* OR adoptionsrådgivning* AND interaction* OR reciprocal* OR ömsesidig* Google Scholariin, mutta näillä ei löytynyt miään. Pelkällä "adoption counseling" löytyi Google Scholarista yhteensä 667 000 osumaa, mutta ainakaan ensimmäiset näistä eivät vaikuttaneet järkeviltä. Tuloksissa oli muutama artikkeli, jotka olin jo aiemmin löytänyt.

Hain vielä JYX:stä eli Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistosta tutkielmia adoptioneuvontaan ja adoptioihin liittyen. Sieltä löysin muutaman tutkielman, joiden lähdeluetteloista löysin lumipallometodilla paljon hyviä lähteitä. Artikkeleita löytyi myös lisää pitkin tutkielman työstämisprosessia muun muassa käyttämieni tieteellisten artikkeleiden lähdeluetteloista.

Suurin osa aineistooni valikoituneista tieteellisistä artikkeleista ovat Pia Erikssonin tutkimuksia suomalaisesta adoptioneuvonnasta, mutta joukosta löytyy myös kansainvälistä ja ruotsalaista tutkimusta. Tutkielmani aineistoksi valikoitui tieteellisiä artikkeleita, jotka käsittelevät kansainvälistä adoptiota edeltävää adoptioneuvontaa ja siinä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Monet löytämistäni lähteistä käsittelevät adoptioneuvonnan vuorovaikutukseen liittyviä asiakkaiden tunteita ja kokemuksia. Valikoin artikkelit sen mukaan, miten hyvin ne osuvat tutkimusaiheeseen. Kaiken kaikkiaan aineistoni koostuu yhteensä 13 tieteellisestä artikkelista. Artikkeleiden lisäksi aineistossani on yksi väitöskirja ja Sosiaali- ja terveysministeriön tuottama *Opas adoptioneuvonnan antajille*. Laajennan aineistoa suhteessa Goffmanin kasvot -käsitteeseen, joka toimii viitekehyksenä läpi koko tutkielman.

5 KASVOJEN SUOJELEMINEN ADOPTIONEUVONNAN KONTEKSTISSA

Goffmanin (1983) mukaan vuorovaikutukseen vaikuttavat tila ja aika missä se tapahtuu. Vuorovaikutuksen osapuolten sitoutuminen ja panostaminen vaikuttavat myös suuresti sen onnistumiseen. Toisaalta sitoutumista ei voi myöskään pitää loputtomasti yllä. Vuorovaikutukseen vaikuttavat tunteet, mieliala ja tilanteessa läsnä olominen, samoin kuin tilanteen luonteisuus tai epämukavuus sekä epäluulon tunteet. (mt., s. 307) Eriksson (2014, s. 32) toteaa, että adoptiovanhemmuuteen kasvaminen alkaa jo adoptio-neuvonnan aikana, joten jo neuvonnassa tapahtuvat asiat vaikuttavat tulevaan adoptio-perheeseen. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että adoptio-neuvonnan vuorovaikutukseen sitoudutaan ja tilanne luodaan turvalliseksi paikaksi kasvaa, jotta myös tunnetasolla on helpompaa olla vuorovaikutuksessa mukana ja kasvaa adoptiovanhemmuudessa. Kokemukset adoptio-neuvonnasta vaikuttavat myös halukkuuteen hakea tukea, kun lapsi on sijoitettu perheeseen (Eriksson, 2016).

Kaikilla oletetaan lähtökohtaisesti olevan kokemusta ja tietämystä kasvotyöstä, ja täten jonkinlaisia sosiaalisia taitoja ja tahdikkuutta. Toiset ovat kuitenkin sosiaalisesti lahjakkaampia ja heillä kasvotyö ja kasvojen suojeleminen saattaa täten olla tehokkaampaa ja toimivampaa. (Goffman, 1955, s. 31.) Kun adoptio-neuvonnassa puhutaan vaikeista ja henkilökohtaisista asioista, tulevat sosiaaliset taidot tarpeeseen. Kun ihminen menettää kasvonsa tai saa vuorovaikutustilanteesta huonommat kasvot kuin

mitä odotti, tuntuu hänestä ikävältä ja sosiaalisesti epäonnistuneelta (Goffman, 1955, s. 26). Sosiaalityössä on tärkeää pyrkiä välttämään huonommuuden tunteen aiheuttamista, vaikka puhutaan vaikeista asioista.

5.1 Asiakkaiden tyytyväisyys adoptioneuvontaan

Tarkastelen tässä luvussa asiakkaiden tyytyväisyyttä adoptioneuvontaan aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten pohjalta. Mielenkiintoni on erityisesti siinä, millaiseen palveluun ja vuorovaikutukseen asiakkaat olivat tyytyväisiä adoptioneuvonnassa ja millaiseen eivät. Tyytyväisyys kertoo paljon siitä, ovatko asiakkaat saaneet säilyttää kasvonsa.

Pia Eriksson ym. (2015) ovat tutkineet suomalaisten adoptiovanhempien tyytyväisyyttä saamaansa adoptioneuvontaan. Heidän tutkimuksensa mukaan adoptionhakijat olivat verrattain tyytyväisiä Suomessa vuosina 1990-2001 saamaansa adoptioneuvontaan. Tyytyväisyyden keskiarvo oli 4,02 asteikolla 1-5. Lisäksi ne, jotka olivat tyytyväisiä saamaansa adoptioneuvontaan, olivat todennäköisemmin tyytyväisiä myös sitä seuraavaan adoptiopalveluun. Eriksson ym. huomasivat, että valitut lapsen lähettäjämaat korreloivat toisinaan eri tavoin tyytyväisyyttä saatuun palveluun. Eri lähettäjämailla on erilaisia vaatimuksia adoptiovanhemmille, ja joissakin maissa odotusaika voi olla pidempi. Kuitenkin eniten tyytyväisyyteen vaikutti palvelukokemus. (Eriksson ym., 2015.) Vaikka pääosin hakijat ovatkin tyytyväisiä adoptioneuvontaan, saa tiedostettu vallan epätasainen jakautuminen hakijat kertomaan itseltään tietoisesti positiivisemmassa valossa, jotta heidät hyväksyttäisiin adoptiovanhemmiksi (Bergsund ym., 2018).

Erikssonin ym. (2015) tutkimuksen perusteella tyytyväisimpiä adoptioneuvontaan oltiin, kun sosiaalityöntekijä oli empaattinen, luotettava ja kommunikoiiva, eli vuorovaikutustaitoinen. Lisäksi tyytyväisyyttä lisäsi tunne siitä, että asiakasta ei kyseen-

alaisteta, vaan tuetaan ja kannustetaan. Samoin sosiaalityöntekijän perehtyneisyys ja asiantuntevuus adoptioasioissa koetaan myönteisenä. Nämä seikat yhdessä lisäävät Erikssonin ym. tutkimuksen mukaan asiakkaan kokemusta siitä, että lapsen adoptioon on valmistauduttu hyvin, eikä adoptioneuvonta ole ollut pelkkää heidän arviointiaan. Kaikista eniten tyytyväisyyteen kuitenkin vaikutti juuri sosiaalityöntekijän vuorovaikutus- ja kohtaamistaidot, asenne sekä neuvontatapaamisten ilmapiiri. (Eriksson ym., 2015.)

Leen, Kobulskyn, Brodzinskyn ja Barthin (2018) mukaan adoptiovanhemmat, joiden adoptiolapsilla on joitakin erityistarpeita, kokevat yleensä olleensa adoptioneuvonnan jälkeen huonommin valmistautuneita tehtäväänsä kuin ne adoptiovanhemmat, joiden adoptiolapsilla ei ollut erityistarpeita. Jotkut adoptioon tulevat lapset ovat saattaneet joutua esimerkiksi kaltoinkohdelluiksi, mikä on voinut aiheuttaa psyykkisiä erityistarpeita tai käytöshäiriöitä. Erityistarpeet saattavat vaatia tiiviimpää valmennusta ja valmistautumista. Adoptiovanhemmat ovat lisäksi raportoineet, että yksi heikoksi jääneeseen valmentautumiseen vaikuttava tekijä on huono suhde adoptiotoimiston kanssa. (Lee ym., 2018.) Hyvä ja luotettava työskentelysuhde on siis tärkeää luoda. Tämä tutkimustulos todistaa myös siitä, kuinka tärkeää työntekijän ammattitaitoisuus adoptioihin on, jotta tämä osaa valmentaa hakijoita adoptiovanhemmuuteen ja sen haasteisiin riittävästi. Leen ym. (2018) tutkimuksessa kävi ilmi että adoptioneuvonnassa tyytymättömyyttä aiheuttavat riittämätön tiedonanto, tuen tai valmennuksen riittämättömyys sekä valmennuksen laadun heikkous. Heidän mukaansa adoptiovanhemmat kaipaavat erityisesti etukäteen tietoa adoptiolapsen mahdollisista erityistarpeista, ja siitä kuinka selvittää niitä seuraavista mahdollisista haasteista. Lisäksi tutkimuksesta tuli ilmi, että vanhemmat toivovat adoptioneuvonnassa puhuttavan erityisesti erilaisuudesta ja siihen liittyvistä asioista. (mt.) Adoptiolapsihan ei tule koskaan näyttämään adoptiovanhemmiltaan, eikä välttämättä samalta kuin suurin osa ihmisistä uudessa kotimaassaan. Lee ym. huomauttavat vielä, että adoptiovanhemmilla saattaa esiintyä adoption jälkeistä masennusta, mikä voi johtua esimerkiksi siitä, että kokee surua oman adoptiolapsensa elämässä

tähän asti kokemista menetyksistä. Tästä myös kaivattiin enemmän valmennusta. Muiden adoptiovanhempien tapaamista pidettiin hyvänä ja hyödyllisenä asiana, tuoden vertaistukea tilanteeseen. (Lee ym. 2018.)

Adoptionhakijat ovat aktiivisia adoptiotiedon hankkijoita, vertaistuen etsijöitä ja aktiivisia valmistautujia, jolloin adoptioeuvonnan tärkeimmäksi anniksi jää tiedon saannin ja sosiaalityöntekijän tietämyksen sijaan sujuva ja positiivinen kokemus yhteistyöstä. Tästä huolimatta hakijat odottavat, että sosiaalityöntekijä on myös ammattitaitoinen ja perehtynyt heidän asiaansa. (Eriksson ym., 2015.) Vuorovaikutuksen toimivuuden ja hyvän työskentelysuhteen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä on osoitettu olevan tärkeitä palvelukokemuksen ja palvelun lopputuloksen kannalta (Eriksson ym. 2015; Holland, 2000).

5.2 Kasvotyö asiakkaan näkökulmasta

Kun ihminen on haavoittuvassa tilanteessa arvioimisen kohteena, hän pyrkii tuomaan esiin omat hyvät puolensa ja olemaan rehellinen tiettyyn rajaan saakka, minkä jälkeen asioita lähtee helposti kiillottamaan (Eriksson, 2019). Positiivista kiiltokuvaa pyritään kuitenkin tasapainottamaan olemalla rehellinen joistakin toisista heikkouksista (Noordegraaf, Van Nijnatten & Elbers, 2010, s. 300). Adoptioeuvonnassa kasvot, joita asiakas pyrkii suojelemaan, ovat hyvän adoptiovanhemman kasvot. Sosiaalityöntekijä taas näkee asiakkaan ihmisenä, joka haluaa adoptoida lapsen, ja pyrkii suojelemaan tämän kasvoja samalla kun selvittää, olisiko lapsen edun mukaista sijoittaa heidän luokseen adoptiolasta. Hollandin (2000) mukaan hyvä työskentelysuhte asiakkaan ja ammattilaisen välillä vaikuttaa myönteisesti myös työskentelyn lopputulokseen (myös Eriksson ym., 2015). Luottamus on yksi tärkeä ominaisuus hyvässä työskentelysuhteessa. Tällöin myös kasvojen säilyttäminen on helpompaa.

Eriksson (2019) teki 19 narratiivista haastattelua suomalaisista, jotka ovat olleet adoptioeuvonnan asiakkaina. Asiakkaat kertoivat haastatteluissa erilaisista strate-

gioista, joita he käyttivät adoptio-neuvonnan vuorovaikutuksessa. Eriksson huomauttaa, että adoptoidessa lasta ei tavallaan pyritä ainoastaan tulemaan hyväksytyiksi adoptiovanhemmiksi, vaan myös kilpaillaan muita adoptionhakijoita vastaan, jotka haluavat adoptoida lapsen. Adoptionhakijoiden määrä nimittäin yleensä ylittää adoptioon tulevien lasten määrän. Erikssonin haastatteluissa eräs nainen sanoi, että adoptio-neuvonta on ikään kuin työhaastattelu, ja että hän keskustelisi samoista asioista eri tavalla jos hän keskustelisi terapeutin tai miehensä kanssa. Noordegraaf ym. (2009) kuvaavat, kuinka adoptionhakijat esittelevät olevansa aivan tavallisia ihmisiä ja viettäneensä aivan tavallisen lapsuuden ja pyrkivät näin antamaan itsestään myönteisen kuvan. Eriksson (2019) viitaten Goffmaniin (1959) kutsuu tällaista tiedon kontrolloimiseksi. Tällaisessa tilanteessa asiakas pyrkii siis suojelemaan kasvojaan suhteessa tämän hyväksymiseksi adoptiovanhemmuuteen rajoittamalla tietoa, jota jakaa sosiaalityöntekijälle. Asiakas toimii Erikssonin mukaan erityisesti näin, jos on epäluuloinen sosiaalityöntekijää tai järjestelmän byrokratiaa kohtaan. (Eriksson, 2019.)

Eriksson (2019) nostaa esiin viitaten Goffmaniin (1969) tunteiden säätelyn yhtenä asiakkaiden käyttämänä vuorovaikutusstrategiana adoptio-neuvonnassa. On jopa odotettavaa, että ainakin hedelmättömyyden aiheuttamaa surua käsitellään neuvonnassa, ja että tämä tunne näkyisi asiakkaasta. Asiakas ei aina uskalla sanoa, jos tätä mietityttää adoptiopäätös, jotta prosessi ei sen vuoksi pitkittyisi. Yleisesti negatiivisia tunteita halutaan neuvonnassa peitellä, kuten vihaa tai pettymystä. Tämän vuoksi myöskään tyytymättömyyttä neuvontaan ei useinkaan uskalleta tuoda esiin, ennen kuin vasta kun adoptiolapsi on jo saapunut perheeseen. Hakijoiden vanhemmiksi tuleminen on riippuvainen heidän hyväksymisestään, eikä tätä haluta pilata millään tavalla. (Eriksson, 2019.) Tämä luo valta-asetelman, joka myös sosiaalityöntekijän on hyvä tunnistaa, jotta asiakkaan kasvojen suojeleminen olisi helpompaa. Eriksson (2019) huomauttaa, että valinta on myös olla sosiaalityöntekijän kanssa samalla puolella ja hyväksyä se, että arviointia tulee tehdä, jotta lapsi saisi hyvän kodin. Adoptiovalmennuksen tarkoitus on myös olla antoisa ja hyödyllinen tuleville

adoptiovanhemmille. Kun soveltuvuusarviointi on valmis, sosiaalityöntekijä siirtyy puolustamaan hakijoita ja sosiaalityöntekijä vetoaa adoptiolautakuntaan, jotta kyseiset asiakkaat saisivat adoptioluvan. (mt.)

Asiakkailla on taipumusta myös pyrkiä ohjailemaan adoptiota siinä suhteessa kuin se on mahdollista, esimerkiksi valitsemalla sellainen lapsen lähettäjämaan, josta uskovat saavansa sujuvasti ja nopeasti lapsen. Myös sosiaalityöntekijää voi yrittää ohjalla tietyillä vastauksilla. Eriksson (2019) kertoo, kuinka yhdestä adoptionhakijoiden haastattelusta tuli ilmi, että kun pariskunta oli huomannut, ettei sosiaalityöntekijä tajua vitsailua, he olivat lopettaneet vitsien heittämissä. Eräs nainen taas potkaisu miestänsä, jos ei pitänyt tämän sosiaalityöntekijälle antamasta vastauksesta. Asiakkaat kokevat, että heidän on tärkeää olla yhtenäisiä ja johdonmukaisia heidän linjassaan, minkä vuoksi he usein pitävät neuvottelua vuorovaikutustavastaan ennen tapaamista. (Eriksson, 2019.) Tällä keinoin asiakas pyrkii estämään kumppaniaan heikentämästä heidän adoptiovanhemman kasvojaan.

Goffmanin (1974) mukaan vuorovaikutustilanteet koostuvat kerrostuneista kehyksistä. Kehykset ovat kontekstin osia, joita voidaan säädellä. Adoptioneuvonnassa yksi kehys on, että vuorovaikutus tapahtuu adoptioneuvonnan asiakastapaamisella ja toinen kehys se, että adoptionhakijalla on tilanteessa asiakkaan rooli ja neuvontaa antavalla sosiaalityöntekijällä neuvojan ja arvioijan rooli. Goffmanin (1974) mukaan tietyissä kehyksissä ei ole sopivaa esimerkiksi vitsailla. Kehyksiä ei tavallisesti edes huomaa. Ne ovat ilmeisimmillään silloin, kun omaa käytöstä tulee perustella toiselle, eikä se normaalisti sopisi kyseiseen kehykseen. (mt.) Adoptioneuvonnan kehys saattaa olla asiakkaalle sellainen, jossa tämä ei ole aiemmin ollut. Tämän vuoksi on tärkeää heti ensitapaamisella käydä läpi, mitä adoptioneuvonta ja -prosessi sisältävät, jotta asiakas on perillä uudesta kontekstista, eikä ainakaan sen vuoksi menetä kasvojaan, ettei tiedä miten tulisi toimia.

Goffmanin (1955, s. 34) mukaan välttely on yksi kasvotyön perusmuoto ja keino suo-

jata omia kasvojaan. Välttely voi tarkoittaa sellaisten ihmisten välttelyä, joiden kanssa tietää helposti menevän sukset ristiin, tai sellaisten keskusteluaiheiden välttelyä, jotka voisivat uhata kasvoja. Adoptioneuvonnassa kasvoja uhkaavien aiheiden välttely ei välttämättä onnistu, mutta tällöin voidaan suojautua erilaisin keinoin. Goffmanin (mt.) mukaan tiettyjen aiheiden välttely voi näkyä niiden vähättelynä, vaatimattomuutena tai leikillisen kepeästi esille tuomisena. Kun henkilö on vakuuttunut siitä, että vuorovaikutuksen toinen osapuoli on valmis tukemaan tämän linjaa, saattaa tämä paljastaa enemmän tunteistaan. Tässä tulee ilmi, kuinka tärkeää on saada rakennettua luottamus työntekijän ja asiakkaan välille, jotta asiakas voi kertoa vapautuneemmin asioistaan. Jos kasvojen menetys sattuu tapahtumaan, voi sitä yrittää korjata selittämällä, että se oli jonkin asian syytä tai pyytää heti anteeksi. (Goffman, 1955, s. 39.) Esimerkiksi ylinopeussakko voidaan selittää kiireen syyksi. Kovin paha merkintää tiedoissa ei voi kuitenkaan olla, jos haluaa adoptoida lapsen. Yksi Eriksonin (2019) haastatteluissa esiin tulleista strategioista oli olla vain rehellinen. Tällöin kasvoja suojaa puhdas rehellisyys, eikä tarvitse keksiä selityksiä.

Kuten kuvasin aiemmin teoriaa esitellessäni, Goffmanin (1955) mukaan ihminen ottaa helposti käyttöönsä tietyn hyväksi havaitun linjan eli johdonmukaisen tavan vuorovaikuttaa aina tietyn ihmisen kanssa. Yleensä nämä kasvot tuovat turvallisuuden ja varmuuden tunnetta. Edellä kuvatut adoptioneuvonnan vuorovaikutusstrategiat ovat hyvä esimerkki siitä. Kun asiakas huomaa tietyn linjan toimivaksi adoptioneuvonnan tapaamisilla, pitää hän luultavasti sitä yllä seuraavillakin tapaamisilla. Näin ihminen voi muokata kasvojaan aina tiettyyn tilanteeseen sopivaksi. Toisaalta tiettyihin kasvoihin sitoutuminen myös lisää sitoutumista kyseiseen vuorovaikutukseen, eikä näin ollen ole huono asia. Samoin jos vuorovaikutus on luontevaa tietyn linjan kanssa, on se positiivista.

Ääritapauksissa erilaiset tiedostetut vuorovaikutusstrategiat saattavat jopa olla esteenä asiakkaille vastaanottamasta tärkeää adoptioon liittyvää tietoa. Sosiaalityöntekijä taas ei kykene tekemään arviointia, jos asiakkaat eivät kerro rehellisesti asiois-

taan ja tuntemuksistaan. Adoptioprosessin tarkoitus olisi olla hyödyllinen adoptionhakijoille ja ehkäistä mahdollisia tulevia ongelmia. (Eriksson, 2019.) Goffmanin (1955, s. 31) mukaan luontevuus auttaa nolostumisen säätelemisessä, ja tahdikkaudella ja sosiaalisilla taidoilla pääsee jo pitkälle.

5.3 Kasvotyö sosiaalityöntekijän näkökulmasta

Niemelän (2014) mukaan joillekin asiakkaille jo sosiaalipalveluiden asiakkuus saattaa merkitä kasvojen menettämistä. Tämän vuoksi jokaisen sosiaalityöntekijän olisi hyvä taitaa kasvotyön perusteet. Asiakastapaamisilla asiakas pyrkii säilyttämään kasvonsa ja tätä kautta sosiaalisen arvonsa, ja sosiaalityöntekijän reagointi tähän joko auttaa tai vaikeuttaa sitä. (Niemelä, 2014, s. 7.)

Sosiaalityöntekijällä on tyypillisesti sosiaalipalveluissa kaksoisrooli portinvartijana ja tukijana, mikä näkyy vahvasti myös adoptioeuvonnassa. Tämä tuo omat haasteensa neuvontaan. Jotta adoptionhakijan tukeminen onnistuisi mahdollisimman hyvin, tulisi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen olla luottamuksellinen. Adoptioeuvonnan kohtaamiset, jotka olivat asiakkaiden mukaan aitoja, liittyvät paljon sosiaalityöntekijän persoonallisuuteen ja ammattitaitoon. Luottamusta edistää paljon, jos työntekijä on mukava ja sydämellinen ihminen. Lisäksi ammattitaito ja osaaminen lisäävät osaltaan luottamusta. Erityisesti työskentelytavat, joissa yhdistyvät empatia, asiakkaan kuunteleminen ja vuorovaikutteisuus, on koettu toimiviksi ja asiakkaat ovat kertoneet saaneensa henkilökohtaista tukea. Usein juuri sosiaalityöntekijän oman persoonan käyttäminen apuna helpottaa viranomaisroolin ja empaattisen työskentelyotteen välillä tasapainoiluun. (Eriksson, 2009, s. 43-44.) Aidot ja henkilökohtaiset kohtaamiset sosiaalityöntekijän kanssa saavat Erikssonin mukaan asiakkaat tuntemaan adoption suhteen itsensä rauhallisiksi ja luottamaan siihen, että työntekijä hoitaa heidän asiansa ammattitaitoisesti. Sen sijaan, jos työntekijä on liian

virallinen, kokevat asiakkaat usein vaikeammaksi puhua henkilökohtaisista asioista tämän kanssa. (mt., s. 45-46.) STM:n (2013) *Opas adoptioneuvonnan antajalle* kuvaa samansuuntaisia arvostettuja ominaisuuksia adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijälle. Oppaan mukaan sosiaalityöntekijän olisi hyvä olla oikeudenmukainen, rehellinen, ennakkoluuloton, hyvä kuuntelija, suvaitsevainen ja sinut itsensä ja taustansa kanssa. On tärkeää, että sosiaalityöntekijä on tietoinen ja käynyt läpi omat ajatuksensa adoptiosta ja siihen liittyvistä arvoistaan, jotta ne eivät vaikuta arviointiin. Opas mainitsee lisäksi tärkeitä vuorovaikutustaitoja, kuten taidon tunnistaa toisen turhautuminen tai loukkaantuminen, sekä taito ottaa vaikeita asioita puheeksi sopivalla tavalla ja keskustella niistä. (mt., s. 36-37.)

Eriksson (2009, s. 46-50) kuvaa adoptioneuvonnan tilanteita, joissa asiakas ja sosiaalityöntekijä tapaavat, mutta asiakas jää kohtaamatta. Tämä tarkoittaa sitä, että he eivät yllä toistensa psyykkiselle tasolle. Erikssonin mukaan asiakkaat kokevat tällaisen tilanteen johdosta tulevansa väärinymmärretyiksi tai jopa kokevat, että työntekijä olisi heitä vastaan. Kuvaan seuraavaksi Erikssonin esittelemiä sosiaalityöntekijän työskentelyotteita, joissa asiakas ei koe tulevansa täysin kohdatuksi. Tällaiset tilanteet ovat usein epämukavia ja siten uhkaavia kasvoille.

Erikssonin (2009) mukaan riittävä kohtaaminen ja tuki jää puuttumaan, jos asiakasta ei nähdä tulevana adoptiovanhempana, vaan esimerkiksi toisena ammattilaisena. Tällöin kohtaaminen tapahtuu helposti väärällä tavalla. Työntekijä saattaa myös antaa enemmän huomiota pariskunnan toiselle osapuolelle. Esimerkiksi tulevan adoptioäidin roolia korostetaan joskus enemmän kuin adoptioisän ja nostetaan tärkeämmäksi. Aitoa kohtaamista estävä asia on myös työntekijän ennakkoluuloisuus tai asenteet, jotka voivat estää aidon kiinnostuksen asiakkaaseen tutustumiseksi. Asiakas kokee ikäväksi, jos tätä ei todella kuunnella, vaan työntekijä vetää suoraan omat johtopäätöksensä esimerkiksi asiakkaan lapsuudenkokemuksen mahdollisista jälki-vaikutuksista. Sosiaalityöntekijän on hyvä työntää kaikki ennakkokäsitykset takalalle, ja avoimesti keskustella asioista ja siitä, miten asiakas kokee asioidensa ja ko-

kemustensa vaikuttavan adoptiovanhempana toimimiseen. Erikssonin mukaan kun adoptioneuvonnassa keskustellaan asiakkaan vaikeista ja henkilökohtaisista elämäkokemuksista, on hyvä ottaa tilanteeseen rauha ja käsitellä asiat loppuun saakka, eikä jättää käsittelyä puolitiehen. Viimeisenä kohtaamista haittaavana tekijänä Eriksson esittelee sosiaalityöntekijän avoimuuden puutteen. Työntekijän olisi hyvä olla avoin niin asiakkaaseen kohdistuvista odotuksista, prosessin etenemisestä kuin asioista, joita arvioidaan ja jotka saattaisivat olla esteenä adoptiolle. Joissakin tapauksissa asiakas on saanut pettyä, kun hän on ollut rehellinen kaikesta, mutta se onkin kääntynyt häntä vastaan ja adoptiolupaa ei ole tullut. (Eriksson, 2009, s. 46-50.)

Adoptioneuvonnassa monet asiat tuottavat asiakkaalle epävarmuutta. Esimerkiksi juuri vallan puute päättää omista asioistaan aiheuttaa voimattomuutta ja epävarmuutta. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin omalla toiminnallaan vaikuttaa asiakkaan tuntemuksiin ja lievittää, tai voimistaa näitä tunteita. Erikssonin tutkimuksen mukaan asiakkaasta tuntuu epämukavalta, jos sosiaalityöntekijän työote korostaa tämän asiantuntijuutta ja sitä että työntekijä tietää mikä on oikein, ollen paras tulkitsemaan ja diagnosoimaan myös asiakasta. Kohtaaminen jää puuttumaan, jos asiakas ei koe tulleensa kuulluksi, vaan työntekijä vetää omia johtopäätöksiä, joiden uskoo olevan oikeita. Sen sijaan läpinäkyvyys päätöksien suhteen sekä avoin viestintä voivat lievittää asiakkaan epävarmuuden tunnetta. Eriksson kuitenkin huomauttaa, että jos työskentely on liian asiakaskeskeistä perustuen asiakkaan tarpeisiin, jää lapsen etu helposti huomioimatta, joka on kuitenkin adoption tärkein lähtökohta. (Eriksson, 2009, s. 66-68.) Muun muassa arvostuksen puuttuminen kohtaamisessa saa ihmisen tuntemaan itsensä nöyryytetyksi ja kokemaan alemmuudentunnetta (Goffman, 1955, s. 26).

Ihanteellisin työskentelytapa olisi dialoginen keskustelu, jossa yhtä tärkeitä ovat niin asiakkaan tuntemus omasta tilanteestaan kuin ammattilaisen tietämys. Eriksson huomauttaa, että oleellista tälle työskentelyotteelle on, että työntekijä uskaltaa lähestyä myös aiheita, joissa hänen omat tietonsa ovat vähäiset ja hakea niihin tietoa asi-

akkaalta. Tämä tarjoaa myös oivan tilanteen, jossa kohdata asiakasta lähtökohdasta, jossa sosiaalityöntekijä tunnustaa oman epätäydellisyytensä. Tämänkaltaiseen luottamukselliseen työskentelysuhteeseen kumpikaan osapuoli ei kykene yksin, vaan molempien sitoutuminen vaaditaan. (Eriksson, 2009, s. 68.) Goffmanin mukaan jos ihminen saa vuorovaikutustilanteesta paremmat kasvot kuin tämä ajatteli, tuntuu hänestä onnistuneelta ja siltä, että hänen arvoaan todella kunnioitetaan (Goffman, 1955, s. 24; Niemelä, 2014, s. 6). Parempien kasvojen saamisen voisi ajatella näkyvän adoptioneuvonnassa juuri tällaisessa tilanteessa, kun valta-asetelmaa raotetaan ja sosiaalityöntekijä tunnustaa, ettei olekaan välttämättä parempi asiantuntija kuin asiakas. Tämä kasvattaa luottamusta ja tekee sosiaalityöntekijästä inhimillisemmän.

Erikssonin (2009) tutkimuksessa asiakkaat kuvasivat aitoa kohtaamista sellaiseksi, jossa sosiaalityöntekijä kuunteli asiakasta ja osoitti tälle ymmärryksensä, minkä johdosta myös adoptioneuvonnassa käydyt keskustelut olivat hedelmällisiä. Tällainen on juuri dialogista kohtaamista. Erikssonin tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen keskustelu jää adoptioneuvonnassa pinnalliseksi, ellei dialogia synny. Jos sen sijaan onnistuttiin rakentamaan luottamus joka mahdollistaa dialogisen keskustelun, koki asiakas että neuvonta tuki tämän henkilökohtaista adoptioprosessia. (Eriksson, 2009, s. 68-69.) Toisinaan adoptioprosessia hidastavat työntekijöiden vaihtuminen, henkilöstön puute tai muut hallinnolliset asiat (Denby ym., 2011). Työntekijän, etenkin hakijoiden oman adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän vaihtuminen hidastaa prosessia ja aiheuttaa asiakkaille turhaa selvittämistä siltä osin, että uudelle työntekijälle saattaa joutua selittämään toisen sosiaalityöntekijän kanssa käytyjä asioita uudestaan. Voi olla myös hankalaa rakentaa uudelleen luotettavaa suhdetta uuden ihmisen kanssa, jonka kanssa käsitellä henkilökohtaisia asioita uudelleen. Myös uuden työntekijän tulee olla vakuuttunut, että kyseiset hakijat soveltuvat adoptiovanhemmiksi.

Erikssonin (2009) mukaan asiakas usein kuvailee sosiaalityöntekijää juuri tämän persoonallisuuden kautta, joten omalla luonteella ja persoonalla voi todellakin vaikuttaa

adoptioneuvonnan tilanteeseen. Myös Denbyn ym. (2011) tutkimuksesta käy ilmi, että adoptioneuvonnan asiakkaat toivovat sosiaalityöntekijällä olevan työhönsä sopiva persoona, joka auttaa tätä työssään motivoimaan asiakkaita adoptioon valmistautumiseen. Heidän tutkimuksestaan käy myös ilmi, että adoptionhakijat pitävät tärkeänä, että sosiaalityöntekijä toimii erityisesti mentorina, joka neuvoa ja tukee adoptioprosessissa, ollen luotettava, tehokas ja kommunikoiava, eikä niinkään arvioijana. Asiakkaat toivovat aktiivisia yhteydenottoja ja kattavaa informointia työntekijän puolelta, ettei asiakas ole aina se joka lähestyy, vaan toisinpäin. (Denby ym., 2011.) Jos sosiaalityöntekijä on kovin kiireinen, kärsii myös kohtaaminen ja kommunikointi. Jos mielessä on paljon muitakin asioita, ei ole hetkessä täysin läsnä. Aito kohtaaminen on kuitenkin asia, jota asiakkaat ovat paljon tuoneet esille onnistuneessa adoptioneuvonnassa. Denbyn ym. (2011) mukaan tuomitsemattomuus mainittiin myös erittäin tärkeänä asiana. Adoptionhakijat eivät saisi kokea joutuvansa minikäänlaisen syrjinnän kohteeksi heidän vanhemmuuden arviointinsa suhteen liittyen heidän seksuaaliseen suuntautumiseensa, ikään, uskontoon tai etniseen taustaan. (mt.) Tämä voi olla joissain määrin ongelmallista, kun eri lasten lähettäjämaat ovat asettaneet adoptiovanhemmille erilaisia rajoitteita, jotka tulee ottaa huomioon. Asiakas saattaa kokea kriteerit ja rajoitteet syrjintänä häntä vastaan. Näistä onkin tärkeää keskustella ja kertoa etukäteen eri maiden käytännöistä.

Adoptioneuvonnassa ei ole useinkaan mahdollista ohittaa vaikeita asioita, vaan niistä tulee keskustella, jotta päästään eteenpäin arvioinnissa ja valmentautumisessa. Huumori toimii usein hyvänä keinona laukaista jännitystä. Sosiaalityöntekijä voi lisäksi suhtautua kunnioittavasti, hienovaraisesti ja tahdikkaasti asioihin, joista tämä huomaa asiakkaan olevan vaikeaa puhua. Joissakin tapauksissa myös se, ettei anna asialle erityistä huomiota, toimii asiakkaan kasvojen suojana. (Niemelä, 2014, s. 8.) Goffman (1955) pitää kasvoja pyhinä, ja jos tilanteet johtavat niiden menetykseen, tulee erilaisten rituaalien kautta palauttaa ne takaisin ja näin saattaa ne jälleen tasapainoon. Eräs rituaali voi esimerkiksi olla anteeksipyyttäminen ja saaminen. Kasvojen menetyksen aiheuttanut henkilö voi myös pyrkiä hyvittämään asian jollakin ja

näin korjata virheensä. Goffman kutsuu tätä kasvotyön muotoa korjaamiseksi. (Goffman, 1955, s. 37-38.)

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille syntyy yhteinen hyväksyntä, kun nämä suojelevat toistensa kasvoja. Etenkin sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli tämän aloittamisessa. Yhteinen hyväksyntä edesauttaa vuorovaikutuksen toimimista. (Niemelä, 2014, s. 7.)

5.4 Vanhemmuuden laajentuvat kasvot

Adoptioeuvonnan kontekstissa kasvot mitä pyritään suojelemaan ovat ”hyvän” adoptiovanhemman kasvot. Adoptionhakijat pyrkivät esittämään ja suojelemaan omia kasvojaan hyvän adoptiovanhemman kasvoina, kun sosiaalityöntekijä taas etsii asiakkaalta kyseisiä kasvoja ja hyvän adoptiovanhemman piirteitä.

Hyvän vanhemman määrittely perustuu käsityksiin siitä, mitä lapsen ajatellaan tarvitsevan (Lindgren, 2006). Näin siis hyvä vanhempi on sellainen, joka kykenee tarjoamaan lapselle tämän tarvitsemat asiat. Adoptioeuvonnasta tehty kotiselvitys pyrkii kertomaan hyvästä vanhemmuudesta, ja se onkin keskustelua vanhemmuudesta ja lapsuudesta kansainvälisellä tasolla. Lindgrenin mukaan ”hyvät vanhemmat” ovat omistautuneita ja sellaisia, jotka asettavat lapsen kaiken edelle myös oman elämänsä suhteen. (Lindgren, 2015.) Toisaalta vanhemmuus on rooli, jota kohtaan on paljon erilaisia ulkoisia ja sisäisiä odotuksia ja arvoja. Moninaisena käsitteenä voi olla hankalaa määritellä hyvää vanhemmuutta, koska sekin voi näyttäytyä eri tapauksissa eri tavoin. Myös siihen liittyvät arvot ja odotukset voivat laajentua ja saada uusia käsityksiä.

Sosiaalityöntekijä vaikuttaa portinvartijan tehtävässään paljon siihen, kuka saa adoptoida lapsen ja kuka ei. Asema sisältää siis paljon valtaa. Asiakkaan ja työntekijän roolit luovat tiettyjä odotuksia, joihin sopeutuminen vaikuttaa myös näiden väli-

seen yhteistyöhön. Asiakas on usein ottanut itse paljon selvää adoptioasioista, ja saattaa olla yhteiskunnallisella tasolla korkeammassa asemassa kuin sosiaalityöntekijä, minkä vuoksi valta-asetelma on erityisen kiinnostava. (Eriksson, 2009, s. 62, 65.) Goffmanin (1955, s. 27) mukaan kasvojen antaminen toiselle tarkoittaa sitä, että toiminnallaan luo toiselle paremman aseman, kuin mikä tällä olisi muuten ollut. Tähän liittyy myös Goffmanin (1955) kuvaama odotettua parempien kasvojen saaminen vuorovaikutuksessa. Parempien kasvojen saamisen voi nähdä kuitenkin epäeettisenä, sillä kaikilla tulisi olla hyvät kasvot jo itsessäänkin.

Adoptioneuvonnassa tilanteen voisikin nähdä niin, että asiakas ei tavoittele parempia, adoptiovanhemmaksi hyväksyttäviä kasvoja, vaan tämän esiin tuomat vanhemmuuden kasvot laajenevat ja vahvistuvat neuvonnan edetessä, eivätkä muutu ”paremmiksi”. Koska vanhemmuuden käsite näyttäytyy eri tavoin eri tilanteissa, on myös hankalaa sanoa, mitkä olisivat paremmat vanhemman kasvot. Asiakas voi adoptioneuvonnassa sen sijaan vahvistaa kasvojaan esimerkiksi sosiaalityöntekijän osoittaman arvostuksen ja kannustuksen vuoksi. Kasvot muuttuvat ja laajenevat tämän lisäksi myös asiakkaan omaksuman uuden tiedon myötä, kun asiakkaan tietämys laajentuu. Tällöin voisi ajatella, että asiakkaan kasvot ovat hyvät jo itsessään, mutta ne voivat laajentua ja vahvistua uusien tietojen ja kokemusten myötä.

Kun sosiaalityöntekijä on saanut valmiiksi adoptionhakijoiden kotiselvityksen ja on valmis soveltuvuusarviointinsa kanssa, siirtyy tämä ikään kuin adoptionhakijoiden puolelle, suositellen adoptiolautakunnalle kyseisiä hakijoita adoptiovanhemmiksi (Eriksson, 2019). Tällöin asiakkaan kasvot ovat laajentuneet myös sosiaalityöntekijän silmissä hyvän adoptiovanhemman kasvoiksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä kandidaatintutkielmassa olen tutkinut adoptioneuvonnan asiakastapaamisten vuorovaikutusta ja sitä miten siinä suojellaan kasvoja. Tutkimuskysymykseni oli ”Miten adoptioneuvonnassa toteutetaan kasvotyöskentelyä aiemman tutkimustiedon perusteella?”. Tarkastelin tutkimustuloksia Erving Goffmanin kasvot - käsitteen näkökulmasta. Koska tämä tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, rajoittuvat tulokseni aiemmin tehtyjen tutkimusten pohjalta löydettyihin havaintoihin. Suomalaista adoptiotutkimusta on tehnyt etenkin Pia Eriksson, jonka tutkimukset ovat aineistossani pääosassa. Tiedostan, että tämä luo myös tutkielmalleni eräänlaisen rajoitteen. Aineistostani löytyy kuitenkin lisäksi kansainvälistä tutkimusta. Adoptioneuvonnasta tehty tutkimusmateriaali on rajattua, mutta laajennan aineistoa suhteessa teoriaan siten, että teoria on tutkielmani keskiössä.

Adoptioneuvonnassa kasvojen suojelemisen tarpeen aiheuttaa yksityisen ja julkisen tiedon rajapinnan ylittäminen. Neuvonnassa keskustellaan nimittäin hyvin henkilökohtaisista asioista, selvittäen juurta jaksain adoptiohakijoiden soveltuvuus vanhemmiksi lapselle, joka on jo kerran elämässään kokenut hylkäämisen. Tämä on tärkeää lapsen edun toteutumisen ja lapselle parhaan mahdollisen kodin löytymisen kannalta. (STM, 2013; Eriksson, 2014.)

Tutkimukseni päätulokseksi tuli, että kasvotyötä toteutetaan adoptioneuvonnan vuorovaikutuksessa aidon kohtaamisen ja turvallisen ympäristön mahdollistamisen kautta. Tämä tapahtuu muun muassa osoittamalla asiakkaalle, että kuuntelee ja arvostaa tätä. Tätä johtopäätöstä tukevat aineistostani nousseet tulokset siitä, että asiakkaat arvostavat kunnioittavaa, kuuntelevaa, ennakkoluulotonta ja empaattista sosiaalityöntekijää. Nämä, ja muut esiin nousseet toivottavat sosiaalityöntekijän vuorovaikutukseen suhtautumisen ominaisuudet nimittäin liittyvät toisen kunnioittamiseen ja arvostamiseen, ja sitä kautta toisen kasvojen suojelemiseen. Hyväksyvässä ilmapiirissä kasvojen suojeleminen on luontevaa. Goffmanin (1955) mukaan vuorovaikutuksessa voi myös antaa toiselle paremmat kasvot kuin mitä tämä odotti. Kun sosiaalityöntekijä antaa asiakkaalle kasvot, raottaa hän jossakin määrin myös hieman adoptioneuvonnan valta-asetelmaa. Tämä tapahtuu käytännössä esimerkiksi arvostamalla asiakkaan tietämystä. Sosiaalityöntekijä voi ottaa puheeksi aiheita, joista työntekijällä ei ole itsellään paljon tietämystä, vaan hakeekin asiantuntijatieta asiakkaalta.

Parempien kasvojen saamisen voi nähdä myös epäeettisenä, sillä kaikilla tulisi olla hyvät kasvot jo itsessäänkin. Itse käyttäisin enemmän termiä kasvojen käsityksen laajeneminen. Asiakkaalla on adoptioneuvontaan tullessaan tietyt kasvot ja tämä pyrkii esittelemään ne hyvän adoptiovanhemman kasvoina. Adoptioneuvonnan edetessä nämä vanhemmuuden kasvot voivat vahvistua ja laajentua, kun asiakas saa valmennusta ja lisää tietoa aiheesta. Asiakkaan oma käsitys kasvoistaan saattaa siis saada lisää ulottuvuuksia, ja sosiaalityöntekijä voi osaltaan tehostaa sitä osoittamalla arvostusta asiakkaan tietämiä ja oppimia asioita kohtaan. Vanhemmuus roolina sisältää paljon erilaisia ulkoisia ja sisäisiä odotuksia. Moninaisena käsitteenä voi olla hankalaa määritellä hyvää vanhemmuutta, koska se näyttäytyy eri tapauksissa eri tavoin. Kyse on siis siitä, kuinka sosiaalityöntekijä voi toiminnallaan ja persoonallaan vaikuttaa siihen, että vanhemmuuden kasvojen laajeneminen ja muokkautuminen tapahtuu turvallisessa sosiaalisessa tilanteessa.

Aineistosta selvisi, että kasvojen suojelua edistää myös sosiaalityöntekijän oman persoonan käyttäminen työskentelyn apuna (Denby ym., 2011; Eriksson, 2009). Lisäksi kävi ilmi, että asiakkaat arvostavat sitä, että heitä ei kohdata vain arvioinnin näkökulmasta, vaan aidosti kuunnellen ja arvostaen heidän kokemuksiaan. Juuri tällainen dialoginen vuorovaikutus, jossa kuunnellaan myös asiakasta, mahdollistaa aidon kohtaamisen, jossa kasvotyö on luontevimmillaan. Sosiaalityöntekijä toimii adoptioneuvonnassa sekä valmentajana että portinvartijana, joka päättää, kuka voi adoptoida lapsen (Eriksson, 2009). Näiden tehtävien välillä tasapainoiluun ja samalla luotettavan ja lämpimän työskentelysuhteen luomisessa auttaa juuri työntekijän oman persoonan apuna käyttäminen työskentelyssä. Myös sosiaalityöntekijän ammattitaitoisuus nousi aineistosta luottamusta herättävänä ominaisuutena. Adoptioneuvonnan keskustelut ovat hedelmällisempiä, kun asiakkaat luottavat työntekijään.

Adoptionhakijat ovat pääasiassa olleet tyytyväisiä adoptioneuvontaan (Eriksson ym., 2015). Aineistosta kuitenkin nousi, että tiedostettu vallan epätasainen jakautuminen adoptioneuvonnassa saa adoptionhakijat korostamaan itsessään parhaita puolia, jotta he näyttäytyisivät positiivisessa valossa suhteessa adoptiovanhemmuuteen. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijällä arvostettuja ominaisuuksia aiemmin lueteltujen lisäksi osoittautui aineistosta olevan taito osata tunnistaa asiakkaan turhautuminen, taito ottaa puheeksi hankalia asioita sopivalla tavalla sekä ennakkoluulottomuus ja oikeudenmukaisuus. Lisäksi on tärkeää, että työntekijä on käsitellyt omat arvonsa ja ajatuksensa adoptioon liittyen, eikä anna niiden häiritä arviointia. Jotta riittävä valmentautuminen adoptiovanhemmuuteen varmistetaan, tulee luoda hyvä työskentelysuhte sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille. Hyvä työskentelysuhte mahdollistaa aidon kohtaamisen ja sitä kautta myös kasvojen suojelun.

Niemelän (2014) mukaan kasvot ja niiden säilyminen ovat yhteydessä ihmisarvoon ja siihen, miten yksilö kokee oman sosiaalisen arvonsa. Sosiaalityössä on pohjimmiltaan kyse juuri ihmisarvon suojelemisesta. Tämän johdosta koen, että kasvojen suo-

jeleminen sosiaalityön kontekstissa on aihe, minkä tutkimiseen pitäisi keskittyä tulevaisuudessa enemmän.

LÄHTEET

Adoptiolaki 20.1.2012/22

Bergsund, H. B., Drozd, F., Hansen, M. B. & Jacobsen, H. (2018). Pre-adoption training: Experiences and recommendations from adoptive parents and course trainers. *Children and youth services review*, 95, 282-289. Saatavilla:

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.008>

Denby, R. W., Alford, K. A. & Ayala, J. (2011). The journey to adopt a child who has special needs: Parents' perspectives. *Children and youth services review*, 33(9), 1543-1554. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.03.019>

Eriksson, P. (2009). Adoptiossa mikään ei ole varmaa ennenkuin lapsen saa syliinsäasiakkaiden kokemuksia kansainvälisestä adoptioprosessista. FSKC Rapporter 10/2009. Helsingfors: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området. Saatavilla:

https://www.fskc.fi/Site/Data/2067/Files/PUBL_FORSK_10_2009_ErikssonFinska1203104e5e.pdf

Eriksson, P. (2014). Tunteet adoptioeuvonnassa. Teoksessa M. Koskinen, S-M. Sarkkinen & M. Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio Suomessa – tutkimusnäkökulmia adoptioon* (s. 31-52). University of Jyväskylä. Saatavilla:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43062/978-951-39-5590-8.pdf?sequence=10&isAllowed=y>

Eriksson, P. (2016). Fear of loss of a wanted child: Emotional accounts of Finnish prospective adoptive parents in pre-adoption services. *Adoption & fostering*, 40(3), 209-218. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/0308575916661270>

Eriksson, P. (2019). Putting one's best foot forward: Finnish prospective adoptive parent's strategic interaction in statutory pre-adoption services. *Qualitative social work : QSW : research and practice*, 18(2), 325-340. Saatavilla:

<https://doi.org/10.1177/1473325017718060>

Eriksson, P., Elovainio, M., Mäkipää, S., Raaska, H., Sinkkonen, J. & Lapinleimu, H. (2015). The satisfaction of Finnish adoptive parents with statutory pre-adoption counselling in inter-country adoptions. *European Journal of Social Work*, 18(3), 412-429. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.933092>

Goffman, E. (1955). Kasvotyöstä: Analyysi sosiaalisen vuorovaikutuksen rituaalisista elementeistä. Teoksessa E. Goffman (2012), *Vuorovaikutuksen sosiologia* (s. 23-64). Vastapaino.

Goffman, E. (1974). Kehysanalyysistä. Teoksessa E. Goffman (2012), *Vuorovaikutuksen sosiologia* (s. 239-259). Vastapaino.

Goffman, E. (1983). Vuorovaikutusjärjestys: American Sociological Associationin puheenjohtajan puheenvuoro 1982. Teoksessa E. Goffman (2012), *Vuorovaikutuksen sosiologia* (s. 301-347). Vastapaino.

Holland, S. (2000). The assessment relationship: Interactions between social workers and parents in child protection assessments. *The British journal of social work*, 30(2), 149-163. Saatavilla: <https://doi.org/10.1093/bjsw/30.2.149>

- Kumpumäki, T. (2013). Kotiin Suomeen. Teoksessa P. Timonen (toim.), *Adoptio – lapsen etu?* (s. 108-131). Lastensuojelun keskusliitto.
- Lee, B. R., Kobulsky, J. M., Brodzinsky, D. & Barth, R. P. (2018). Parent perspectives on adoption preparation: Findings from the Modern Adoptive Families project. *Children and youth services review*, 85, 63-71. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.12.007>
- Lindgren, C. (2006). En riktig familj. Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975. Stockholm: Carlsson.
- Lindgren, C. (2015). Ideals of parenting and childhood in the contact zone of intercountry adoption: Assessment of second-time adoption applicants in Sweden. *Childhood (Copenhagen, Denmark)*, 22(4), 474-489. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/0907568214566077>
- Niemelä, P. (2014). Ihmisarvo ja sosiaalityö. Teoksessa A-M. Jaakola, L. Leinonen & M. Väänänen-Fomin (toim.), *Tutkiva sosiaalityö –Eettisyys ihmistyössä*. Talentia-lehti (s. 5-8). Sosiaalityön tutkimuksen seura. Saatavilla: http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/data/_uploaded/tutkivasosiaalityo2014.pdf
- Niemelä, P. (2016). Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lunden, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 97-108). Gaudeamus.
- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2009). Assessing candidates for adoptive parenthood. Institutional re-formulations of biographical notes. *Children and youth services review*, 31(1), 89-96. Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.06.001>
- Noordegraaf, M., Van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2010). Assessing and displaying suitability for adoptive parenthood: A conversation analysis of relationship questions and answers. *Text & talk*, 30(3), 289-309. Saatavilla: <https://doi.org/10.1515/text.2010.015>
- Parviainen, H. (2014). Adoption muuttuva luonne Suomessa. Teoksessa M. Koskinen, S-M. Sarkkinen & M. Svala (toim.), *Kansainvälinen adoptio Suomessa – tutkimusnäkökulmia adoptioon* (s. 15-30). University of Jyväskylä. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43062/978-951-39-5590-8.pdf?sequence=10&isAllowed=y>
- Peltonen, R. & Timonen, P. (2013). Kuinka paljon lapsen etu ja oikeudet painavat uudessa adoptiolaisissa? Teoksessa P. Timonen (toim.), *Adoptio –lapsen etu?* (s. 12-33). Lastensuojelun keskusliitto.
- Salminen, A. (2011). Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Saatavilla: https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (2015). Adoptoidut lapset ja nuoret. Teoksessa J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.), *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2013). Adoptioeuvonta. Opas adoptioeuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74693/STMjulk_2013_21_Adoptioevonta_v2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tervonen-Arnkil, K. (2015). Adoption avoimuus. Teoksessa J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.), *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim.

Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa 29/1997